

KOLOZSI ORSOLYA

Bánki Éva: Apjalánya

Jelenkor, 2025

Az irodalom egyik legősibb témája az apa, a hozzá fűződő viszony, az egész életre meghatározó, egyik legfontosabb kapcsolat. Az magyar irodalomban is számos aparegény született már, Esterházy Pétertől Kukorelly Endrén és Temesi Ferencen át Grecsó Krisztiánig mindenki megírta a maga család- és apatörténetét. Az aparegények persze nemcsak az apákról szólnak, hanem gyermekeikről, az ő identitásukról is. Az élet valamelyik szakaszában mintha mindenkinek szembe kellene néznie az apa jelentette teherrel, konfliktussal, hiánnyal, de akár azzal is, ha minden rendben alakult. Az apa történetének megismerése az én megerősítésének, megismerésének fontos mozzanata, jellemzően az apa halála után történik, és sokszor egy traumatikus élmény, fordulópont, nehézség hatására – legalábbis az irodalmi alkotások alapján erre a következtetésre juthatunk. Bánki Éva legújabb, 2025 tavaszán megjelent kötetében is ezt látjuk, az elbeszélő édesapja történetének nyomába ered akkor, amikor méhnyakrákkal diagnosztizálják és megműtik: „A halála után harminc évvel, a nagy műtét után lábadozva próbáltam összeszedni az élete darabkáit. De az ő élete helyén mindig csak mások életének darabkáit találok.”

A kapcsolat és az apa közép-pontba helyezését a cím is egyértelművé teszi, az *Apjalánya* azonban azon túl, hogy aparegény, egyben transzgenerációs traumaregény, vázlatosabb történelmi regény, sőt, részben egy kisváros (Nagykanizsa) regénye is, mely nem kevés autofikciós elemet tartalmaz. A történések közép-pontjában az apa és gyermeke áll, az énelbeszélő az időközben ötvenes nővé érett lány, aki apja megértésével és a családi mintaként örökölt elfojtások és elhallgatott titkok felszínre hozásával próbál meggyógyulni. A szövegben nem is kettejük kapcsolata a legfontosabb, alig látunk bele a mindennapi viszonyba, leszámítva egy hosszabb jelenetet,

amikor a már Budapesten élő fiatal lány késő este a Déli pályaudvaron várja a vonatot az apjával, akit szégyell is, szeret is, akitől menekülne, és aki mellett maradna is. A kapcsolatuknál fontosabb az apa alakja és története, a férfié, aki zsidó származása ellenére túlélte a második világháborút, aki csont-hártyagyulladásra kapott, akinek két lánya született, és gyakorlatilag az egész életét egy dunántúli városban élte le, ahol anyagbeszerzőként dolgozott. A mozaikosan szerkesztett (az apa és a lány életének történetdarabkáit egymás mellé illesztgető) regényben az apa nem nagy formátumú figura, sőt, éppen a jelentéktelensége az, ami hangsúlyos. „Olyan ember, akinek nincs története” – mondja róla egy helyen a lány, aki utólag visszanezve apját egy hallgatag, saját veszteségeit önmagába záró embernek látja. A regény lapjain életre kelő apával nincsen semmi különösebb gond, nem kötődik hozzá igazán traumatikus élmény, hacsak az nem,

hogy a lánya nehezen bocsátja meg neki a jelentéktelenségét. Az apa életéből sok történetdarabkát megismerünk, megtudjuk, hogy kifejezetten jóképű volt, hogy télen-nyáron kerékpárral járta a várost, hogy milyen álmiai voltak, és hogy volt egy története, amiről hallgatott. Soha nem derült ki, miért nem vitték el akkor, amikor deportálták a városban a zsidókat. Az apa mellett persze a lányt is megismerjük, gyerekkorát, az iskolás éveket, majd a csa-

lástól való elszakadást, a gimnáziumot, majd a pesti bölcsészkar különös, valóságától távoli éveit, később küzdelmét a saját gyermekért, végül a súlyos betegséggel való szembenézését. És itt kiderül az is, hogy úgy gondolja, azért betegedett meg, mert évtizedek óta cipeli apja el nem mondott történetének terhét, apja hallgatagságát, rejtőzködését, azt, hogy soha nem mutatta meg, ki is ő valójában, nem hallatta a hangját. Ezt a magatartást pedig továbbörökítette rá, aki ugyanezzel a stratégiá-

val él: „Apámhoz hasonlóan én is örökös száműzetésben és félelemben élem az életemet.”

Miközben a két ember története felépül a már említett töredékekből, azalatt a 20. század történelme (sőt, a rengeteg irodalmi utalásnak köszönhetően részben irodalomtörténete) is láthatóvá válik, különösen a második világháborút követő évek, majd az elbeszélő gyerekkora, a Kádár-korszak és a rendszerváltás évei. Nagykanizsa társadalomrajza, miliőjének megörökítése a regény egyik legjobban sikerült vonulata, úgy adja vissza az ott uralkodó légkört, a normákat, az embereket irányító szokásokat, hogy például hosszasan taglalja, milyen frizurát hordtak a nők: „Nagykanizsán a nők feje úgy nézett ki, mint a szappanbuborék, vagy inkább barnás, sárgás vagy szürkés-fehéres árnyalatokban pompázó, hatalmas gyermeklánccfű. Öt-hat hetente daueroltattak, aztán hetente-kéthetente jártak »berakadni« a hajukat.” A plasztikusan ábrázolt város ráadásul nemcsak a történések háttere, hanem metafora is, amelyen keresztül eljuthatunk az apa mélyebb megértéséig. A férfi az egész életét a Zala megyei városban élte le, a környék a vérévé vált, a városiak viselkedése és normái pedig a személyiségére gyakoroltak hatást. Mindezeket túl az az alapvetően emlékező nézőpontú regényben megtalálhatók esszészzerű betétek (ilyen például a bibliai Dávid király történetét értelmező rész), de irodalomtörténeti és -elméleti kitekintések, valamint rövid, anekdotákra emlékeztető történetek is.

A sokféle szempont és a műfaji sokféleség gazdaggá teszi a könyvet, ugyanakkor elvesz a fókusz, nem egyértelmű, melyik a legfontosabb dimenzió a regényben – mintha elindulnánk valamerre, de a folyamatos kitérők, elágazások eltérítene az elsődleges céltől, a sok vargabetű után elfelejtenénk, hová indultunk. Az *Apjalánya* olyan mennyiségű kérdést ölel fel (pszichológiai, történelmi, társadalmi problémákat egyaránt), hogy egy nagyregény is bőven kitelne a mondani-valójából, alig kétszáz oldalon azonban mintha vázlatban maradt volna. Talán ezzel a kifejtetlenséggel függ össze az is, hogy a lezárással sem jön meg az az élmény, hogy megérkeztünk valahová, hogy a lánnyal együtt megértettük az apát, és helyére került a nehéz „örökség”. Persze lehet, hogy ez a hiányérzet szándékolt, hiszen nem lehetséges megismerni egy másik embert, egy apát, főleg nem az egész életét, amelyet részben lánya születése előtt élt. Ahogyan az elbeszélő ki is mondja ezt: „Nincs tökéletesen áttetsző élet – apámé sem volt az. Hiába leskelődünk annyit a másik után, képtelenség minden jelet észrevenni. És ha valami csoda folytán észre is vennénk mindent, nem tudnánk összerendezni. Ehhez az ő életét kellett volna végigélni.” Mindezek ellenére – és talán ez a könyv legfontosabb tanulsága – érdemes előhívni a múltat a feledés és a hallgatás árnyékából, és ha egészében nem is, legalább töredékeiben megismerni.

UNGÁR PÉTER

Kollár Árpád: Nád

Kalligram, 2025

Kollár Árpád kötete arról szól, ahol élünk, a miénk, ezért tud kapcsolódni a világirodalmi folyamatokhoz, és ezért lenne releváns a *New Yorker* hasábjaitól egy kínai irodalmi fesztiválon át szinte bárhol, mert a miénk, mert rólunk szól, mert vajdasági, mert sok gyermeke van, mert sok neurózist élt át, mert nem rejti el, nem szégyelli, nem pszichologizálja azt, amivel szültetett, amit hagyatékkul kapott. Ellentétben néhány, napjainkban népszerű magyar kötettel, pont attól univerzális, hogy partikuláris.

Nem másolja a külföldi témákat, nincs benne szó posztstrukturalista társadalomkritikáról, és nem beszél divatos ügyekről, nem foglalkozik aktuálpolitikával. Mégis azzal, hogy ennyire miénk, meghaladja helyhez kötöttséget. Partikuláris lírai helyzeteiből fakad az univerzális törekvése, konkrét GPS-koordinátákról tekint felfelé.

Ezért is fontos, hogy a kötetben lévő versek döntő többsége foglalkozik a „hol” kérdésével, azaz, hogy hol élünk mi, milyen szavakkal milyen te-

ret tölt be Kollár. Ez a hol akár Röske, akár Szabadka, akár a Tisza holtága, soha nem hiányként jelenik meg. Nem ír Kollár arról, hogy azért, mert nem egy amszterdami kávéházban ír, valami csapásból indul az életében, nem búsong azon, hogy itt él a Balkán átmeneti részén, hanem hol ünnepli, hol tényszerűen leírja, hol kétségbeesik tőle. De soha nem tart távolságot költészete helyszínétől, és soha nem kezeli a manapság oly divatos gúnnyal vagy iróniával életünk helyszíneit.

A *Levi Strauss & Co.* című versét amikor elküldtem egy volt szerb szeretőmnek, annyit válaszolt, hogy „igen, ez az, ebben élünk”. A vers érzékelteti a Nyugat felé fordulás konzumerista jelképeit, azoknak a végletes kisszerűségét, szól arról, hogy a nosztalgia mennyiben határozza meg ma már a közösségi média, hogy a szabadkai piac mennyire a perifériája az elképzelt és a *real existierende* Jugoszláviának. És szerepel benne annak a Ratko Mladiónak a neve, akiről mindig elfeledkeznek azok, akik könnyes szemmel a kamera alá állítják nagyjából kétheti rendszerességgel, hogy az Európai Unió miatt 1945 óta nem volt Európában háború. Annak a Ratko Maldiónak a neve, aki semmit sem mond annak a generációnak, amely többet hallott Gázáról, mint Vukovár ostromáról, és amely nem tudja már elhelyezni sem a nevet, sem a történelmi eseményt, amelyről a vers szól.

A kötetben ezen túl is több vers is foglalkozik a haza kérdésével, mind a szlovákul utolsó szavait elmondó nagymamája, mind az *Ulje, Secer, Mecko* keretezi a hazát mint költészeti témát, a költő egy olyan térben vezet végig, amely egyszerre lehatárolt és porózus, amely egyszerre identitások véletlen és geopolitikailag determinált keveréke, de közben abban a pillanatban örök és megkérdőjelezhetetlen. Kollár kötetében a haza nem a pátosz, és nem is egy ideál, hanem valami, amit mindennap csinálunk, a nyelvünkkel. De verseiből látszik, hogy a haza egyáltalán nem kizárólag nyelvi építmény, haza a természet is, maga a kötet címét adó *Nád*, haza a Tisza holtága, haza, amiben vagyunk, és amit érzékelni tudunk. A haza a múltból táplálkozik, de nem a regékből, hanem neurotikus anyáinkból és nehezen érthető nagyanyáinkból. Talán a legmélyebb vers erről a kötetben a *Hazafias vers a pur-*

habról. Szinte felsorolás jellegű, beatvers, gondolatritmus alapokkal. Közben ez a melegszívű elutasítása a sokszor hazafias érzelmeket fogságba ejtő pátosznak, az ellenpontozása a kifestőkönyvi magyarságképnek megmutatja, hogy nem az a hazafias vers, amely a hibáinkat eltagadja, hanem az, amelyik megtanítja

azokat is szeretni. És igen: „a ki nem kényszerített hibák sorát, / a köztes otthonosságát, / a csuklós buszon a kapaszkodót, / és megint, megint a purhabot, / ami nélkül mind meztelen vagyok”.

A purhabhoz hasonlóan betölti a teret az az identitás, amit magunknak építünk, és az olyan elcsépelet és dezorientált hasonlatok, mint a komország, megmutatják, hogy viszonylagosságából épül föl a nemzeti identitásunk, és ez a viszonylagosság adja az erejét, a báját, ezért nincs bennünk civilizatórikus gőg, és nem vesszük komolyan a mindig változó és hatalmi szóval fenntartott metanarratívákat. Emberléptékű, őszinte az a hazafias érzés, amely sokáig hiányzott a kortárs költészetünkéből, és mostanában Kollár Árpád mellett Markó Béla verseiből jön elő. Nem véletlen és nem új, hogy két határon túli magyar költő verse tud ilyen őszintén és hitelesen írni a haza témájáról, mert a tét nélküli álnosztalgiaival és az öngyűlöletből fakadó vágyakozáshoz képest a határon túli magyaroknak a kisebbségi lét miatt tétje van a nemzeti identitásnak. Ezt részletesen megírja Kollár Trianonról szóló versében (Markó Trianon-verse is hasonló), amelyben a tragédiát nem a nemzeti nagyság elvesztése, hanem a kisebbségi létbe kényszerítettség mindennapi eseményei jelentik. Hasonlóan a hazafias érzelmekhez, a fájó Trianonvesztés nem a „mindent vissza” szlogenből, a teljességgel indokolt revizionista politikai gondolatból táplálkozik, hanem abból, „amikor a VII. Vajdasági Rohambrigád Általános Iskolában már nem indul magyar nyelvű tagozat”, és „valójában egy ronda edénykészlet, amit édesanyádtól kaptál”. Banális, esztétikailag nehezen értelmezhető, nem magad választottad, de minden költözéssel magaddal viszed. Szabadkán, Zentán, Szegeden és a faluban is.

Kollár kötetének másik csúcspontja a *Terasz, Vadkacsák* című vers. Hiába manapság már túlzottan gyakori a lírai mélységet popkulturális utalással

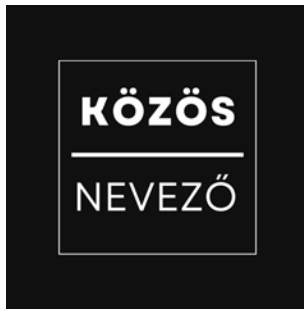
kiegyensúlyozni, mégis itt a kettős Tony Soprano-utalás (részben expressis verbis kimondva, részben a kacsák, amely a *Sopranos* című sorozat első részére utal) tökéletesen harmonizál a vers induló elidegenedésérzésétől. És nem lesz az országúti magány elcsépell a kánikula és amiatt, mert az elidegenedést feloldja a végén a telefonon szóval tartó közeli ismeretség, a társas kapcsolatok menekítenek minket ki ebben a versben a saját poklunkból, hasonlóan a *Sopranos* sorozatban látottakkal. „Vidéki Tony Soprano” – jelenik meg a költői alany, e szerkezet érdekességét az is adja, hogy maga Tony Soprano is vidéki volt a sorozat szerint, így akár első gondolatra tautológiának tűnhet, de mégis inkább a távolságot jelenti a centrum–periféria viszonyrendszerben a *Sopranos*hoz képest. Hasonlóan ahhoz a vitához, amely arról szólt, hogy Ginsberg költészetében a New Jerseyt lehet vagy kell-e Eörsi Istvánhoz hasonlóan „mucsának” fordítani, úgy mutatja meg itt is a „vidéki” jelző, hogy a metropolisz perifériája is centrum az átmeneti világ perifériájához képest.

A természet, a teremtett környezet talán lényegi része a kötetnek. A kötet címe (*Nád*) már eleve mutatja, de kevesebb annyira egyértelműen a természetről szóló ciklust találtam az elmúlt években, mint Kollár kötetében. Ami szerintem nagyon fontos, hogy nem, ez a kötet nem szól igazán az ember

és a természet viszonyáról, nem egy késő romantikus urbanizációellenes röpirat, nincs benne visszavágódás egy „természetes állapot” iránt, nem szól arról, milyen a természet az ember „előtt”, egyszerűen megmutatja, hogy a természet maga költői. Szemlélődik, megfigyel, de nem tolakszik, még azok a versek is, amelyek a természetet nyelvi játékkal írják le, például az *Invazív és Őshonos növényfajok a Gyálai Holt-Tisza Fehérpart-Szilvás holtágszakasz mentén*, alapvetően a természet sokszínűségét ünneplik, a változatosságot, sőt a szemmagasságban alig látszó gazdagságot. Nem tudom, hogy ez ökoköltészet-e, hiszen nincs benne az arra jellemző, sokszor didaktikus érzelmi zsarolás, nem akarja a világot se megmenteni, se elsírni. A világ létezésének részleteiben önmagában olyan sokszínűség rejlik, amelyet mindenféle apokaliptikus-fetregés nélkül is érdemes megtekinteni, és erre mutat sokszor rá Kollár.

Összességében a *Nád* egy érett költő érett alkotása. Érzelmes, de nem sok, leíró, de bátor. A térben és időben pontosan helyezi el magát, onnan viszont a messzeségbe tekint. A haza kérdésével érdemben foglalkozik, de nem a múltba vetített utópiákkal fáraszt. Vajdasági, de nincs benne a szerb költészetben fellelhető jugonosztalgia. Kollár Árpád kötete az év egyik kiemelkedő lírai teljesítménye, sok év munkájának eredménye.

Közös nevező

a Kortárs Online podcast-műsora

Meghallgatható
Spotify-on, YouTube-on és Apple Podcastson

Spotify

YouTube

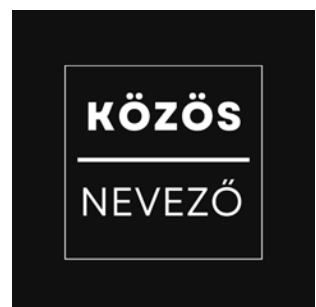

Apple Podcasts

A Közös nevező podcast-sorozat eddigi adásai:

22. Szubjektív igazságok | Beszélgetés a tárgyalótermi filmdrámákról Lubianker Dáviddal
21. Játékba kerülni | Beszélgetés a játéktudományokról Hlavacska Andrással, Krek Norberttel, O. Réti Zsófiával
20. „Körülöttem mindig jó hangulat volt” | Beszélgetés Ungár István jazz-zenésszel
19. „Menet közben alakul ki” | Beszélgetés a tanárképzésről Fábián Lászlóval
18. A ház, ami soha nem megy ki a divatból? | Beszélgetés a Kádár-kockákról Hanka Nórával
17. „Ami a földön mindenkit örülten érdekel” | Futball és irodalom
16. Világvége a filmvászonon | A posztapokaliptikus filmekről Lubianker Dáviddal beszélgetünk
15. Az ember kihagyható? | Beszélgetés a mesterséges intelligenciáról Almási Zsolt egyetemi oktatóval
14. Fiúk a Moszkva térről | Vendégünk Berta Zsolt író, dalszövegíró

Legutóbbi adásainkat ajánljuk kedves olvasóink figyelmébe!

KEDVES OLVASÓINK!

Nagyon fontos számunkra, hogy a jövőben is érdekes és fontos tartalmakkal tudjuk kiszolgálni Önöket, és a magyar irodalom és a többi művészeti területek értékeit közvetíthessük.

A múlt évben is izgalmas témákkal foglalkoztunk, a 2025/02. számban a mesterséges intelligencia és az oktatás kapcsolatával, a 2025/06. számban a magyar gyerekirodalom alakulásának új kérdéseivel napjainkban. Ősszel az irodalmi művek filmes adaptációjának lehetőségeire is sort kerítettünk, és megjelentettük szokásos, a játékkultúrával foglalkozó számunkat. Folytattuk kívül-belül sorozatunkat, amelyben a magyar irodalmat külföldi nyelvre fordító kollégáinkkal készítettünk interjúkat.

Idén is hasonlóan érdekes tematikus blokkokkal készülünk a sok szép vers, mélyen-szántó novella, fontos tanulmány és igényes kritika mellett.

Az egyre bizonytalanabb és átláthatatlanabb körülmények között sodródó kulturális életünkben számunkra is fontos visszajelzés és egyben támogatás is, ha előfizetnek folyóiratunkra a Magyar Posta online felületén.

Előfizetőink minden hónapban a postaládájukba kapják a lapszámokat, és kényelmesen végig tudják olvasni a hétfégi reggeli kávé mellett vagy esténként a vacsora után.

Az előfizetéshez elég, ha az alábbi QR kódot beolvasva egy-két kattintást tesznek a Magyar Posta webshopjában:

Tartsanak velünk és a kortárs magyar kultúrával, őrizzük meg közösen különleges értékeinket!